

**ODPOWIEDZIALNOŚĆ
ODSZKODOWAWCZA BANKU
ZA WADLIWE WYPOWIEDZENIE
UMOWY KREDYTU
UDZIELONEGO PRZEDSIĘBIORCY**

Paweł Bartosiewicz

MONOGRAFIE

ODPOWIEDZIALNOŚĆ ODSZKODOWAWCZA BANKU ZA WADLIWE WYPOWIEDZENIE UMOWY KREDYTU UDZIELONEGO PRZEDSIĘBIORCY

Paweł Bartosiewicz

MONOGRAFIE

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

Stan prawny na 1 września 2017 r.

Recenzent

Dr hab. Konrad Zacharzewski

Wydawca

Grzegorz Jarecki

Redaktor prowadzący

Kinga Zając

Opracowanie redakcyjne

Dagmara Wachna

Łamanie

Wolters Kluwer Polska

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przystępujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by

Wolters Kluwer Polska SA, 2017

ISBN 978-83-8107-705-7

ISSN 1897-4392

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Książkę dedykuję Rodzicom i Beacie

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	13
Wprowadzenie.....	15
Rozdział I	
Pozycja prawna banku w stosunkach cywilnoprawnych.....	23
1. Normatywna definicja banku (podmiotu zarządzającego ryzykiem).....	23
2. Bank jako przedsiębiorca.....	27
3. Bank jako instytucja zaufania publicznego	32
4. Wnioski.....	43
Rozdział II	
Szczególne cechy jurystyczne zobowiązaniowego stosunku kredytowego.....	47
1. Istota umowy kredytu.....	47
2. Skutki kwalifikacji udzielenia kredytu jako czynności bankowej.....	51
3. Świadczenie banku w stosunku kredytowym	53
4. Umowa kredytu udzielonego przedsiębiorcy w walucie obcej lub ze stałym oprocentowaniem a umowa instrumentu finansowego	59
5. Udzielenie kredytu a inne formy finansowania	67
6. Ograniczenia autonomii woli stron w stosunku kredytowym	69
7. Problem ekwiwalentności świadczeń banku i kredytobiorcy.....	72

8. Wpływ przewagi ekonomicznej banku wobec kredytobiorcy na treść stosunku kredytowego	74
9. Ewolucja prawa bankowego a problem dopuszczalności przyznawania ochrony konsumenckiej wszystkim kredytobiorcom działającym w sektorze tzw. realnej gospodarki.....	79
10. Ustawowe przywileje banku determinujące jego uprawnienia i obowiązki w cywilnoprawnym stosunku kredytowym	93
11. Obowiązek lojalności banku wobec kredytobiorcy jako element stosunku kredytowego	102
12. Wpływ norm wyrażonych w zbiorach deontologii bankowej na treść stosunku kredytowego	122
13. Poziom należytej staranności wymagany od banku w stosunku kredytowym	140
14. Wyłączenie możliwości ekskulpacji przez bank korzystający z outsourcingu bankowego mimo wykazania braku winy w wyborze lub powierzenia czynności profesjonalście.....	147
15. Skutki kwalifikacji umowy kredytu i zabezpieczenia spłaty kredytu jako kompleksu umów	153
16. Wnioski.....	159

Rozdział III

Przesłanki wypowiedzenia umowy kredytu przez bank.....	165
1. Rozkład ryzyk i interesów stron w kontekście wypowiedzenia umowy kredytu.....	165
2. Niedotrzymanie przez kredytobiorcę warunków udzielenia kredytu jako ustawowa przesłanka wypowiedzenia umowy kredytu.....	170
3. Utrata zdolności kredytowej jako ustawowa przesłanka wypowiedzenia umowy kredytu.....	174
4. Wypowiedzenie umowy kredytu a postępowanie restrukturyzacyjne	185
5. Wypowiedzenie umowy kredytu a wdrożenie programu naprawczego przez kredytobiorcę.....	205

6. Dopuszczalność modyfikacji ustawowych przesłanek wypowiedzenia umowy kredytu.....	206
7. Umowne przesłanki wypowiedzenia stosunku kredytowego przez bank	211
8. Klauzula istotnej negatywnej zmiany jako kontraktowy odpowiednik ustawowej klauzuli <i>rebus sic santibus</i>	217
9. Bezskuteczność oświadczenia o poddaniu się egzekucji złożonego w trybie uchylonego art. 97 pr. bank. jako podstawa wypowiedzenia umowy kredytu	220
10. Skutki prawne wypowiedzenia stosunku kredytowego ...	228
11. Termin wypowiedzenia stosunku kredytowego.....	234
12. Dopuszczalność warunkowego wypowiedzenia umowy kredytu.....	241
13. Ciężar dowodu a forma i treść wypowiedzenia umowy kredytu przez bank	243
14. Wnioski.....	255

Rozdział IV

Odpowiedzialność odszkodowawcza banku

za nieuzasadnione wypowiedzenie umowy kredytu.....	261
1. Odpowiedzialność odszkodowawcza banku a autonomia woli w zakresie decyzji o wypowiedzeniu umowy kredytu.....	261
2. Odpowiedzialność odszkodowawcza banku a nadużycie prawa do wypowiedzenia umowy kredytu.....	286
3. Odpowiedzialność odszkodowawcza banku za doprowadzenie kredytobiorcy do przedterminowej spłaty kredytu po obiektywnie nieuzasadnionym wypowiedzeniu umowy kredytu.....	297
4. Wnioski.....	313

Rozdział V**Odpowiedzialność odszkodowawcza banku w związku z dochodzeniem zaspokojenia niewymagalnej**

wierzytelności kredytowej	317
1. Odpowiedzialność odszkodowawcza banku za ujawnienie tajemnicy bankowej i naruszenie renomy kredytobiorcy wskutek przedwczesnych działań windykacyjnych.....	317
2. Odpowiedzialność odszkodowawcza banku za skorzystanie z zabezpieczeń spłaty kredytu w celu zaspokojenia niewymagalnej wierzytelności kredytowej...	344
3. Odpowiedzialność odszkodowawcza banku za spowodowanie egzekucji singularnej niewymagalnej wierzytelności kredytowej.....	372
4. Odpowiedzialność odszkodowawcza banku za spowodowanie otwarcia postępowania upadłościowego kredytobiorcy (egzekucji uniwersalnej) w celu dochodzenia niewymagalnej wierzytelności kredytowej	389
5. Odpowiedzialność odszkodowawcza banku za spowodowanie otwarcia postępowania sanacyjnego wobec kredytobiorcy w celu dochodzenia niewymagalnej wierzytelności kredytowej.....	401
6. Wnioski	405

Rozdział VI**Problem roszczeń odszkodowawczych osób trzecich wobec banku w związku z bezpodstawnym wypowiedzeniem**

umowy kredytu	409
1. Odpowiedzialność odszkodowawcza banku wobec bezpośrednio poszkodowanych zabezpieczycieli wierzytelności kredytowej.....	409
2. Odpowiedzialność odszkodowawcza banku wobec pośrednio poszkodowanych współników spółki kapitałowej, której udzielono kredytu.....	413
3. Odpowiedzialność odszkodowawcza banku wobec niezaspokojonych wierzycieli kredytobiorcy	428
4. Wnioski	437

Podsumowanie	441
Wykaz aktów prawnych.....	457
Wykaz orzecznictwa.....	461
Bibliografia.....	469

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

- k.c. – ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2017 r. poz. 459 ze zm.)
- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
- k.p.c. – ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2016 r. poz. 1822 ze zm.)
- k.s.h. – ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2016 r. poz. 1577)
- pr. bank. – ustawa z 29.08.1997 r. – Prawo bankowe (Dz.U. z 2016 r. poz. 1988 ze zm.)
- pr. dew. – ustawa z 27.07.2002 r. – Prawo dewizowe (Dz.U. z 2017 r. poz. 679)
- u.k.k. – ustawa z 12.05.2011 r. o kredycie konsumenckim (Dz.U. z 2016 r. poz. 1528 ze zm.)
- u.k.w.h. – ustawa z 6.07.1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (Dz.U. z 2017 r. poz. 1007 ze zm.)
- u.n.z.f. – ustawa z 2.04.2004 r. o niektórych zabezpieczeniach finansowych (Dz.U. z 2016 r. poz. 891)
- u.o.i.f. – ustawa z 29.07.2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi (Dz.U. z 2016 r. poz. 1636 ze zm.)
- u.o.k.k. – ustawa z 16.02.2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (Dz.U. z 2017 r. poz. 229 ze zm.)
- u.p.n.p.r. – ustawa z 23.08.2007 r. o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym (Dz.U. z 2016 r. poz. 3 ze zm.)
- u.r.r. – ustawa z 5.08.2015 r. o rozpatrywaniu reklamacji przez podmioty rynku finansowego i o Rzeczniku Finansowym (Dz.U. z 2016 r. poz. 892 ze zm.)

u.s.d.g.	-	ustawa z 2.07.2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (Dz.U. z 2016 r. poz. 1829 ze zm.)
u.z.n.k.	-	ustawa z 16.04.1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (Dz.U. z 2003 r. Nr 153, poz. 1503 ze zm.)
u.z.r.	-	ustawa z 6.12.1996 r. o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów (Dz.U. z 2017 r. poz. 1278)

Czasopisma i wydawnictwa promulgacyjne

KPP	-	Kwartalnik Prawa Prywatnego
Mon. Praw.	-	Monitor Prawniczy
MPB	-	Monitor Prawa Bankowego
PiP	-	Państwo i Prawo
PPH	-	Przegląd Prawa Handlowego
Pr. Bank.	-	Prawo Bankowe
Prz. Sąd.	-	Przegląd Sądowy

Inne

KNF	-	Komisja Nadzoru Finansowego
NBP	-	Narodowy Bank Polski
NSA	-	Naczelny Sąd Administracyjny
SA	-	Sąd Apelacyjny
SN	-	Sąd Najwyższy
SO	-	Sąd Okręgowy
TK	-	Trybunał Konstytucyjny
ZBP	-	Związek Banków Polskich

Czynności kontrolne przeprowadzone (...) w ramach inspekcji kompleksowych, problemowych i przekrojowych w 25 bankach komercyjnych wykazały (...) [w] każdym z badanych banków (...) naruszenia przepisów prawa i regulacji ostrożnościowych, jak również nieprawidłowości w procesie zarządzania ryzykiem.

Sprawozdanie z działalności Komisji Nadzoru Finansowego w 2013 r.¹

WPROWADZENIE

Współcześnie można zaobserwować wzmożone zainteresowanie problematyką odpowiedzialności cywilnej (w szczególności odszkodowawczej) banków wobec klientów, podmiotów powiązanych z nimi gospodarczo (np. dłużników akcesoryjnych, współników klientów, kontrahentów) oraz innych wierzycieli finansowych (np. współuczestników konsorcjum kredytowego). Również w Polsce pojawiały się na tym tle liczne spory sądowe². Tematykę tę zbiorczo określa się pojęciem *lender liability* w krajach anglosaskich³, *Kreditgeberhaftung* w doktrynie niemieckiej⁴ oraz w szerszym ujęciu *la responsabilité du banquier* we Francji⁵.

¹ Sprawozdanie przyjęte przez Komisję Nadzoru Finansowego na jej 208 posiedzeniu 4.03.2014 r., www.knf.gov.pl.

² Zob. M. Bączyk, *Tendencje w dziedzinie odpowiedzialności odszkodowawczej banku w prawie polskim*, MPB 2010/1, s. 26.

³ P. Hood, *Principles of lender liability*, Oxford 2012 r.; zakres przedmiotowy pojęcia *lender liability* obejmuje również odpowiedzialność wierzycieli finansowych prowadzących działalność nieregulowaną, np. spółek kapitałowych udzielających pożyczek w tzw. sektorze *shadow banking*.

⁴ U. Schäfer, *Lender liability towards financially troubled borrowers in German law* [w:] *Banks, liability and risks*, ed. W. Blair, London–Hong Kong 2001, s. 217.

⁵ J. Vézian, *La responsabilité du banquier en droit privé français*, Paris 1983.

Nie ma w nauce zgodności, dlaczego w relacji bank – klient tak często dochodzi do sytuacji spornych. Z jednej strony zarzuca się bankom popełnianie „jaskrawych błędów w sztuce zarządzania środkami finansowymi, a więc »sztuce bankowej«”⁶. Swoistą odpowiedzią praktyki kontraktowej na to zjawisko było wprowadzenie do standardowej dokumentacji kredytowej (stosowanej na międzynarodowym rynku finansowym) definicji kredytodawcy naruszającego warunki umowy (ang. *defaulting lender*) i umowne uregulowanie następstw naruszenia umowy kredytu przez bank⁷. Co ciekawe, wcześniej wzorce umowne zawierały postanowienia przede wszystkim na wypadek niewykonania umowy przez kredytobiorcę⁸. W wyniku skandali z udziałem europejskich banków stwierdza się ponadto, że zaufanie do sektora bankowego legło w gruzach⁹. Jednemu z zachodnioeuropejskich banków zarzucono np., że w celu poprawy swojej trudnej sytuacji finansowej celowo – w nieuzasadnionych okolicznościach – stwierdzał naruszenie przez kredytobiorców kowenantów finansowych zastrzeżonych w umowach kredytu w celu uzyskania zwrotu kredytu przed terminem albo pobierania podwyższonej ceny kredytu¹⁰. Większość badanych w sondażach opinii publicznej wskazuje też, że banki traktują klientów jak „ofiary do wykorzystania”, ze względu na niepojętą żądzę osiągnięcia zysków

⁶ Na to zjawisko powołuje się I. Lipowicz, *Nowe wyzwania w zakresie ochrony praw obywateli i przedsiębiorców na rynku usług finansowych* [w:] *Iura et negotia. Księga Jubileuszowa z okazji 15-lecia WPiA Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie*, red. A. Tarwacka, Warszawa 2015, s. 155.

⁷ Zob. np. wzorce umów kredytu konsorcjalnego przygotowane i propagowane przez Stowarzyszenie Rynku Kredytowego (ang. Loan Market Association), www.lma.eu.com.

⁸ Bezpośrednią przyczyną zmiany tej praktyki były, jak się wydaje, trudności niektórych kredytodawców w terminowej wypłacie przyznanych kredytów w czasie ogólnoswiatowego kryzysu na rynkach bankowych w 2008 r. (symbolicznie zapoczątkowanego przez niewypłacalność banku Lehman Brothers). Por. materiały prasowe Stowarzyszenia Rynku Kredytowego, *LMA launches documentation to address Finance Party default and recent market disruption* z 30.06.2009 r., www.lma.eu.com.

⁹ Szerzej T. Zieliński, *Współczesny bank wobec paradygmatu zaufania publicznego*, „*Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*”, t. XLVII/3, Sectio H, Lublin 2013, s. 681.

¹⁰ Zob. śledztwo dziennikarskie opisane w: H. Blake, J. Bradley, T. Warren, R. Holmes, *The dash for cash: leaked files reveal RBS systematically crushed British businesses for profit*, BuzzFeed z 10.10.2016 r.

w możliwie krótkim terminie¹¹. W nauce formułuje się natomiast tezę o „niedostatecznej wrażliwości etycznej” banków, która negatywnie oddziałuje na ich postępowanie wobec kredytobiorców¹².

Z drugiej strony obserwuje się tzw. syndrom dłużnika, polegający na próbach przeniesienia przez dłużnika, bez wyraźnej podstawy prawnej, ryzyka gospodarczego (w tym strat poniesionych w wyniku nieudanych inwestycji) na wierzycieli finansowych za pośrednictwem procesu cywilnego lub arbitrażu (przez stawianie różnorodnych zarzutów)¹³. Klientów do kreatywnego podnoszenia roszczeń motywuje to, że banki mają tzw. głębokie kieszenie (ang. *deep pockets*), czyli są w wyższym stopniu wypłacalne niż ich pozostali kontrahenci. Banki zazwyczaj dysponują majątkiem wystarczającym do zapłaty odszkodowań swoim klientom. Bywa zatem, że proste i jednoznaczne sprawy sądowe o zapłatę (kredytu) przekształcają się w populistyczną batalię przeciwko bankom¹⁴.

Przedstawiciele sektora bankowego twierdzą nawet, że „prowadzona jest swoista krucjata prawna przeciw bankom”, powodująca, że udzielanie kredytów stało się „niebezpieczne”¹⁵. W związku z tym w niektórych jurysdykcjach zyskuje na popularności tzw. finansowanie niepotwierdzone/niegwarantowane (ang. *uncommitted facility*). Wykorzystuje się do tego konstrukcję umowy ramowej, która po zawarciu umowy finansowania niepotwierdzonego zapewnia bankowi pełną swobodę

¹¹ Zob. Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej, *Zaufanie do banków na początku kryzysu finansowego*, oprac. K. Pankowski, Warszawa 2009, s. 6–7.

¹² Zob. T.J. Dąbrowski [w:] *Społeczna odpowiedzialność banków w kontekście walutowych kredytów hipotecznych*, red. T.J. Dąbrowski, K. Majchrzak, Warszawa 2016, s. 132.

¹³ R.A. Julian, *Defense strategies for lender liability cases*, „Practical Litigator” 1990/65, s. 69; W.F. Ebke, J.R. Griffin, *Lender liability to debtors: toward a conceptual framework*, „Southwestern Law Journal” 1986–1987/40, s. 800.

¹⁴ Zob. też wypowiedź Z. Jagielly, prezesa zarządu PKO Banku Polskiego S.A. na konferencji WallStreet XIX w Karpaczu z 30.05.2015 r. – „Ludzie są bombardowani informacjami o złych bankach, trzeba się do tego przyzwyczaić i dostosować. (...) wektor, który uderza w banki, to wektor medialno-polityczny. Gdy mówimy, że coś jest złe, szukamy winnych. Banki się do tego idealnie nadają. Mowa o »tłustych kotach«, że są wysokie prowizje i wielkie zarobki”, za: I. Sudak, T. Prusek, *Prezes PKO BP: Cztery siły naciskają na banki*, 30.05.2015 r., www.wyborcza.biz.

¹⁵ Zob. wypowiedź prezesa mBank S.A. C. Stypułkowskiego, *Niewyjaśniona kwestia frankowa*, red. Ł. Wilkowicz, „Dziennik Gazeta Prawna” z 27.02.2017 r.

w podejmowaniu decyzji, czy wypłacić kredyt¹⁶. Skoro wykorzystanie kredytu przez klienta uzależnione jest od następczej zgody banku, wyłączona zostaje odpowiedzialność odszkodowawcza banku wobec klienta za odmowę wypłaty kredytu, mimo zawarcia pomiędzy bankiem i klientem umowy typu *uncommitted*. W Polsce powszechnie stosuje się natomiast odrębny produkt bankowy, tj. umowę kredytu potwierdzonego (ang. *committed facility*). Zawiera ona wyraźne zobowiązanie banku do wypłaty transzy kredytu i utrzymywania takiego finansowania przez określony czas, które to zobowiązania uzależnione są jedynie od spełnienia przez kredytobiorcę oznaczonych w umowie warunków. Właśnie na tle takich stosunków kredytowych kredytobiorcy zgłaszają roszczenia odszkodowawcze przeciwko bankom.

Monografia poświęcona została jednej z najbardziej spornych sytuacji – gdy bank składa kredytobiorcy oświadczenie o wypowiedzeniu umowy kredytu i domaga się zwrotu wykorzystanego kredytu przed terminem uzgodnionym pomiędzy stronami w umowie kredytu¹⁷. Bank twierdzi wtedy, że *in concreto* zaktualizowały się przesłanki wypowiedzenia. Kredytobiorca, jeżeli nie podziela takiej oceny, może podważać zasadność i skuteczność działań banku zmierzających do skrócenia okresu kredytowania i ściągnięcia kredytu z jego majątku. Ustalenie, która ze stron ma rację, jest często utrudnione, ponieważ przesłanki wypowiedzenia inne niż naruszenie harmonogramu spłaty przez kredytobiorcę zawierają w sobie element pewnej oceny (*vide* określenie aktualnej wartości przedmiotu zabezpieczenia, której spadek poniżej ustalonego w umowie kredytu poziomu może uprawniać bank do wypowiedzenia).

¹⁶ Umowa finansowania niepotwierdzonego określa tryb wnioskowania o konkretny kredyt lecz jednoznacznie wskazuje, że jego udzielenie (bądź odmowa udzielenia) uzależnione jest od zgody banku. Po złożeniu stosownego wniosku kredytowego (w wykonaniu postanowień ramowych umowy) bank poddaje go wewnętrznej analizie, a do zawiązania stanowczej umowy kredytu dochodzi dopiero po akceptacji konkretnego wniosku przez bank, co wyrażone zostaje wypłatą kredytu. W doktrynie wskazuje się natomiast, że takie postanowienia umowy finansowania niepotwierdzonego sprowadzają się w uproszczeniu do następującego brzmienia – „bank wypłaci kredytobiorcy środki pieniężne, o ile będzie tego chciał”. Zob. T. Czech, *Charakter prawny umowy kredytu „uncommitted”*, Mon. Praw. 2009/21, s. 1158.

¹⁷ Por. D. R. Fischel, *The economics of lender liability*, „The Yale Law Journal” 1989/1, s. 147.

Wobec powyższych uwarunkowań kredytobiorcy kwestionują wypowiedzenie umowy kredytu i podnoszą roszczenia odszkodowawcze względem banków z tytułu uszczerbku wywołanego pozbawieniem ich zewnętrznego finansowania¹⁸, a przede wszystkim domagają się rekompensaty z powodu rujnujących następstw windykacji (termin ustawowy)¹⁹. Dzieje się tak, ponieważ bank dysponuje zazwyczaj instrumentami umożliwiającymi mu w praktyce zaspokojenie się z majątku klienta mimo jego sprzeciwu. Bank może samodzielnie zrealizować uprzednio ustanowione zabezpieczenia spłaty kredytu (np. przejąc na własność na podstawie umowy zastawu finansowego zastawioną wierzytelność kredytobiorcy o wypłatę środków pieniężnych z rachunku bankowego). Na podstawie oświadczenia kredytobiorcy o poddaniu się egzekucji aktem notarialnym w trybie art. 777 § 1 pkt 4–6 k.p.c.²⁰ (opatrzonego klauzulą wykonalności), będącego tytułem egzekucyjnym niepochozącym od sądu, bank może natomiast zainicjować egzekucję singularną bez merytorycznej kontroli sądowej, czy umowa kredytu została zasadnie i prawidłowo wypowiedziana. Wobec takich uwarunkowań spór pomiędzy bankiem i klientem w przedmiocie wypowiedzenia umowy kredytu może być rozstrzygnięty przez sąd na długo po przymusowym zaspokojeniu wierzytelności banku o zwrot kredytu. Do tego czasu kredytobiorca w wyniku działań windykacyjnych banku

¹⁸ Zob. np. raport bieżący PCZ S.A. (EBI) nr 34/2015 w sprawie sporu z bankiem z 19.06.2015 r., www.pczsa.pl. Spółka publiczna poinformowała w nim, że pozwała bank o zapłatę 150 mln zł z tytułu odszkodowania za szkodę poniesioną na skutek bezpośrednich działań banku, polegających na „błędnej interpretacji umowy kredytu i postawieniu kredytu w stan wymagalności” oraz utraconych korzyści, które kredytobiorca uzyskałby, gdyby nie działania banku. Raport zawiera też informację, że pozew przeciwko kredytodawcy przygotowują także akcjonariusze kredytobiorcy, których szkoda z tytułu utraty wartości akcji wynosi, według emitenta, 400 mln zł. Por. też raport bieżący nr 37/2014 Advadis S.A. z 11.12.2014 r., www.advadis.com, w którym poinformowano o wniesieniu pozwu o zapłatę 57 450 130 zł przeciwko Bankowi Polska Kasa Opieki S.A. z tytułu szkody poniesionej wskutek nieprawidłowego uznania spółki przez bank za podmiot niewypłacalny i przeprowadzenia bezprawnej (według kredytobiorcy) egzekucji przeciwko niemu.

¹⁹ „Windykacja” to generalnie proces przymusowego odzyskiwania przez wierzyciela swoich wierzytelności, przy wykorzystaniu dostępnych środków prawnych. Nie jest to termin potoczny, występuje bowiem w wielu tekstach prawnych, w tym w ustawach.

²⁰ Ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, Dz.U. z 2016 r. poz. 1822 ze zm.

może ponieść uszczerbek majątkowy znacznych rozmiarów. Nawet jeżeli po spornym wypowiedzeniu umowy bank zrezygnuje z przymusowego ściągania kredytu, może się zdarzyć, że szkodę wywoła samo pozbawienie kredytobiorcy przez bank dostępu do dotychczasowego źródła zewnętrznego finansowania, tj. linii kredytowej z tytułu umowy kredytu.

Zmiany stanu prawnego na przełomie 2015 i 2016 r. stały się źródłem dodatkowej niepewności przy ustalaniu, kiedy bank uprawniony jest do wypowiedzenia umowy kredytu i windykacji. Nie tylko znowelizowano tryb wypowiedzenia umowy kredytu przez bank przewidziany w art. 75 i n. pr. bank.²¹, ale też ograniczono możliwość żądania i dochodzenia przez banki spłaty kredytu od zagrożonych niewypłacalnością i niewypłacalnych kredytobiorców, wobec których wszczęto postępowanie restrukturyzacyjne (art. 256 ust. 2 Prawa restrukturyzacyjnego)²². Nowe regulacje stały się również kanwą kolejnych sporów pomiędzy bankami i kredytobiorcami związanych z wypowiedzeniem umów kredytu²³. Kredytobiorcy zarzucają bankom, które odmówiły im dalszego udostępniania linii kredytowych w toku postępowania restrukturyza-

²¹ Ustawa z 29.08.1997 r. – Prawo bankowe (Dz.U. z 2016 r. poz. 1988 ze zm.).

²² Pierwsza zmiana art. 75 pr. bank. polegała zasadniczo na umożliwieniu kredytobiorcom, którzy opóźniają się w spłacie kredytu, złożenia do banku wniosku o restrukturyzację zadłużenia zanim bank wypowie umowę kredytu; zob. art. 1 pkt 2 ustawy z 25.09.2015 r. o zmianie ustawy – Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1854). Druga zmiana wynikała z wprowadzenia do polskiego prawa postępowań restrukturyzacyjnych wraz z przyznaniem względnej ochrony przed wypowiedzeniem umowy kredytu przez bank tym kredytobiorcom, którzy podjęli w tym trybie próbę doprowadzenia do zawarcia układu pomiędzy wierzycielami; zob. art. 256 ust. 2 oraz art. 418 pkt 2 ustawy z 15.05.2015 r. – Prawo restrukturyzacyjne (Dz.U. poz. 978). Co ciekawe, wejście w życie drugiej zmiany spowodowało uchylene pierwszej zmiany brzmienia art. 75 pr. bank. Sądzą, że jest to przykład pomyłki legislacyjnej, wynikającej prawdopodobnie z braku koordynacji prac oddzielnych zespołów legislacyjnych.

²³ Zob. raport bieżący Alma Market S.A. nr 30/2016, www.almamarket.pl, w którym zarząd kredytobiorcy stwierdził, że z uwagi na naruszenie art. 75c pr. bank. kwestionuje wypowiedzenie umów kredytowych przez PKO BP S.A. dokonane z powodu zagrożenia kredytobiorcy upadłością. Podobnie Action S.A. w restrukturyzacji zawiadomił, że wytoczył przeciwko HSBC Bankowi Polska S.A. powództwo o zapłatę 174 mln zł tytułem naprawienia szkody (w postaci utraty wartości przedsiębiorstwa) poniesionej wskutek rzekomo bezprawnych działań banku na podstawie umowy kredytu, podjętych w trakcie postępowania sanacyjnego prowadzonego wobec tej spółki. Zob. raporty bieżące Action S.A. nr 59/2016 i nr 22/2017, www.action.pl.

cyjnego, bezprawne torpedowanie przebiegu postępowania i doprowadzenie ich na skraj upadłości.

Z tych właśnie względów problematyka odpowiedzialności odszkodowawczej banku wobec kredytobiorcy w wypadku jurystycznie wadliwego wypowiedzenia umowy kredytu zasługiwała – w mojej ocenie – na osobne opracowanie. Zawarty w książce wywód koncentruje się na przyjętym modelu, w którym bank w formie spółki akcyjnej (tzw. bank komercyjny)²⁴ bezzasadnie wypowiada umowę kredytu zawartą z przedsiębiorcą jako kredytobiorcą²⁵ prowadzącym działalność w sferze tzw. realnej gospodarki²⁶. Ze względu na częściowo odrębne uregulowanie i odmienną specyfikę poza zakresem rozważań pozostawione zostały kredyty udzielane konsumentom.

Niniejsza publikacja stanowi uproszczoną, zaktualizowaną i zmienioną wersję rozprawy doktorskiej z grudnia 2015 r., obronionej 3.11.2016 r. na Akademii Leona Koźmińskiego. Została ona przygotowana pod kierunkiem naukowym prof. ALK dra hab. Przemysława Drapały. Czuję się wyróżniony, będąc pierwszym doktorantem wypromowanym przez tego znamienitego wykładowcę i przedstawiciela doktryny prawa cywilnego. W możliwym zakresie uwzględnione zostały też uwagi recenzentów pracy doktorskiej: prof. UW dra hab. Jacka Jastrzębskiego i prof. SWPS dra hab. Andrzeja Szlęzaka, którym szczerze dziękuję za wnikliwą krytykę i zachętę do dalszej pracy naukowej.

²⁴ Poczynione rozważania mogą być w znacznej części odniesione do działalności banków państwowych i spółdzielczych, ponieważ udzielają one kredytów na podstawie tych samych przepisów Prawa bankowego co banki w formie spółki akcyjnej. Niemniej kredytodawcy w formie banku państwowego lub spółdzielni mogą kierować się priorytetami specyficznymi dla ich formy prawnej i celu działalności. Przedmiotem rozważań nie była jednak identyfikacja tych odmienności. Zagadnienie to, z racji swojej złożoności, wymagałoby osobnego opracowania monograficznego.

²⁵ Kredyt udzielony przedsiębiorcy w żargonie bankowym określaný jest jako kredyt korporacyjny.

²⁶ Za kredytobiorcę działającego w sferze realnej gospodarki uznaję przedsiębiorcę, którego działalność gospodarca polega na produkcji dóbr lub świadczeniu usług innych niż finansowe. Specjalizacja takiego profesjonalisty jest zatem odmienna od wykonywania czynności bankowych, które są domeną banków.

Monografia zawiera też liczne obserwacje i przemyślenia zgromadzone przeze mnie w trakcie pracy w kancelarii prawnej Allen & Overy, A. Pędzich sp. k., w której wiele nauczyłem się od doświadczonych ekspertów specjalizujących się w prawie bankowym. Wyrazy wdzięczności kieruję w szczególności do mojego zawodowego mentora, dra Bartosza Merczyńskiego, za poświęcony czas i cenne wskazówki. Nie sposób też nie wspomnieć o partnerze zarządzającym – mec. Arkadiuszu Pędzichu. Bez jego osobistego wsparcia wydanie tej monografii w obecnej formie nie byłoby możliwe. Niniejsza publikacja zawiera jednak wyłącznie moje własne poglądy i nie przedstawia oficjalnego stanowiska Allen & Overy ani wymienionych wyżej prawników.

Rozdział I

POZYCJA PRAWNA BANKU W STOSUNKACH CYWILNOPRAWNYCH

1. Normatywna definicja banku (podmiotu zarządzającego ryzykiem)

Kluczem do prawidłowego określenia przesłanek i zakresu odpowiedzialności odszkodowawczej kredytodawcy jest uprzednie ustalenie ustroju prawnego banków oraz sposobu ich funkcjonowania. Zbadać trzeba m.in., jak zewnętrzne źródła pochodzenia zasobów pieniężnych wykorzystywanych przez banki do prowadzenia akcji kredytowej wpływają na formalną pozycję banków wobec dłużników. Niejasne jest w szczególności, czy znaczenie gospodarcze banków oraz przyjmowanych przez nie depozytów w skali makroekonomicznej uprawnia je do podejmowania przeciwko niesolidnym klientom nietypowych działań windykacyjnych, które są niedostępne dla wierzycieli z innych sektorów gospodarki. Warto zatem najpierw ustalić, czy w polskim porządku prawnym bank został wyróżniony spośród innych wierzycieli.

Według art. 2 pr. bank. „Bank jest osobą prawną utworzoną zgodnie z przepisami ustaw, działającą na podstawie zezwoleń uprawniających do wykonywania czynności bankowych obciążających ryzykiem środki powierzone pod jakimkolwiek tytułem zwrotnym”. Przytoczona de-

finicja określana jest jako definicja legalna banku, ponieważ zawiera przesłanki jego istnienia jako osoby prawnej¹.

Definicja ta składa się z dwóch elementów. Pierwszy z nich to wymóg utworzenia banku zgodnie z przepisami ustaw oraz działania na podstawie odpowiednich zezwoleń. Ten element podkreśla to, że działalność banku jest reglamentowana przez władzę publiczną przy wykorzystaniu pewnych instrumentów prawnych (np. zezwoleń) i objęta nadzorem Komisji Nadzoru Finansowego w przedmiocie tworzenia, organizacji i funkcjonowania banków. Jest to krytykowane przez część doktryny, która postuluje ograniczenie definicji legalnej banku do określenia pozycji banku w stosunkach cywilnoprawnych i uregulowanie problematyki ustroju banku poza tą definicją².

Zgodnie z art. 12 pr. bank. banki mogą być tworzone wyłącznie w prawnno-organizacyjnej formie spółek akcyjnych, spółdzielni oraz banków państwowych. W formie spółki akcyjnej może działać bank uniwersalny mogący dokonywać wszystkich czynności bankowych określonych w art. 5 pr. bank. (o ile nie ogranicza tego statut banku lub zezwolenie) oraz bank specjalistyczny, którego uprawnienia dostosowane są do specyfiki prowadzonej działalności, np. bank hipoteczny³. Podstawową formą prowadzenia bankowości komercyjnej jest bank uniwersalny w formie spółki akcyjnej. Bankom uniwersalnym ustawa przyznaje

¹ B. Paxford [w:] *Prawo bankowe. Komentarz*, red. H. Gronkiewicz-Waltz, Warszawa 2013, s. 30.

² Tak jak się wydaje: M. Jakubek, *Pojęcie czynności bankowych. Regulacja działalności banków a prawo handlowe*, Lublin 2010, s. 390–391; L. Mazur, *Prawo bankowe. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 9–10.

³ Bank hipoteczny ma wyłączność na emitowanie listów zastawnych, ale nie może przyjmować wkładów pieniężnych od ludności. Bank hipoteczny jest tworzony i działa na podstawie przepisów ustawy szczególnej z 29.08.1997 r. o listach zastawnych i bankach hipotecznych (Dz.U. z 2016 r. poz. 1771 ze zm.). W zakresie nieuregulowanym stosuje się odpowiednio przepisy Prawa bankowego. Szerzej o specyfice funkcjonowania banków hipotecznych: M. Michalski [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 19, *Prawo papierów wartościowych*, red. A. Szumański, Warszawa 2009, s. 526–538.

jednakowe warunki do wykonywania czynności bankowych na terenie całego kraju⁴.

Oprócz wymogu utworzenia banku zgodnie z przepisami ustaw oraz działania na podstawie odpowiednich zezwoleń drugim elementem definicji legalnej banku jest wykonywanie przez bank czynności bankowych obciążających ryzykiem środki powierzone pod jakimkolwiek tytułem zwrotnym. Ten element definicji banku można interpretować wspólnie z definicją instytucji kredytowej przyjętą na poziomie Unii Europejskiej: „instytucja kredytowa« oznacza przedsiębiorstwo, którego działalność polega na przyjmowaniu depozytów pieniężnych lub innych funduszy podlegających zwrotowi od klientów oraz na udzielaniu kredytów na swój własny rachunek»⁵.

W tym kontekście można uznać, że status banku determinuje przyjmowanie wkładów pieniężnych i innych środków przez bank w celu ich dalszego, odpłatnego udostępniania, w tym w szczególności w formie udzielania kredytów⁶. Potwierdza to generalny zakaz prowadzenia takiej działalności przez podmioty niebędące bankami ustanowiony w art. 5 ust. 5 pr. bank.⁷ Należy odróżnić tę specyficzną działalność komercyjną banku od udostępniania podmiotom trzecim własnego potencjału finansowego np. udzielania pożyczek pieniężnych pokrywanych przez dającego pożyczkę z własnego majątku nieobjętego tytułem zwrotnym – taka działalność nie jest zastrzeżona dla banków i dlatego nie określa

⁴ Por. A. Pomorska [w:] *Dostosowywanie polskiego systemu bankowego do standardów Unii Europejskiej*, red. A. Pomorska, Lublin 1999, s. 24.

⁵ Tak art. 4 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 575/2013 z 26.06.2013 r. w sprawie wymogów ostrożnościowych dla instytucji kredytowych i firm inwestycyjnych, zmieniającego rozporządzenie (UE) nr 648/2012, Dz.Urz. UE L 176, s. 1, ze zm.

⁶ Por. Z. Ofiarski, *Prawo bankowe. Komentarz*, Warszawa 2013, s. 47; M. Jakubek, *Pojęcie czynności...*, s. 297–298 i 391; W. Srokosz [w:] *Prawo bankowe*, red. E. Fojcik-Mastalska, Wrocław 2009, s. 193; E. Bogacka-Kisiel [w:] *Usługi i procedury bankowe*, red. E. Bogacka-Kisiel, Wrocław 2000, s. 21.

⁷ Wyjątkiem jest sytuacja, w której ustawa uprawnia do tego podmioty niebankowe. Tak jest np. w przypadku spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych.

Paweł Bartosiewicz – doktor nauk prawnych; radca prawny w dziale Bankowych Sporów Sądowych w Kancelarii Allen & Overy, A. Pędzich sp. k.; członek międzynarodowego stowarzyszenia INSOL; specjalizuje się w aspektach prawnych związanych z sądową i pozasądową restrukturyzacją oraz postępowaniem upadłościowym; posiada bogate doświadczenie w sprawach spornych z udziałem instytucji finansowych; jego praktyka obejmuje także negocjowanie i dokumentowanie kompleksowych uгод, umów *standstill* oraz umów restrukturyzacyjnych pomiędzy wierzycielami finansowymi i dłużnikami.

Publikacja dotyczy jednego z najbardziej spornych momentów w relacji bank–klient, czyli momentu, gdy bank wypowiada umowę kredytu i domaga się jego zwrotu przed terminem uzgodnionym w umowie. Autor dogłębnie analizuje pozycję prawną banku wobec klienta w obliczu wadliwego wypowiedzenia umowy kredytu, a także porusza zagadnienia istotne dla uczestników rynku finansowego (zarówno kredytodawców, jak i kredytobiorców).

W opracowaniu uwzględniono m.in. znovelizowane przesłanki wypowiedzenia umowy kredytu oraz tendencje rozwojowe w dziedzinie odpowiedzialności banków, które pojawiły się w ostatnich latach. Omówiono w szczególności zmiany dokonane na przełomie 2015–2016 r., w tym nowelizacje art. 75 i 75c ustawy – Prawo bankowe oraz art. 256 ust. 2 ustawy – Prawo restrukturyzacyjne.

Publikacja odpowiada m.in. na następujące pytania:

- Czy bank może być traktowany wobec kredytobiorcy jako uprzywilejowana „instytucja zaufania publicznego”?
- Jaka jest natura stosunku prawnego pomiędzy bankiem i kredytobiorcą oraz czy zawiera element doradztwa?
- Kiedy bank może wypowiedzieć umowę kredytu?
- Jakie są następstwa złożenia przez bank oświadczenia o wypowiedzeniu, gdy obiektywnie nie zaistniały przesłanki wypowiedzenia?
- Czy zasady współżycia społecznego mogą powstrzymać bank od dochodzenia spłaty kredytu?
- Czy bank może być odpowiedzialny odszkodowawczo wobec klienta i pozostałych interesariuszy, gdy domaga się zaspokojenia niewymagalnej wierzytelności kredytowej?

Książka przeznaczona jest dla adwokatów, radców prawnych, sędziów oraz pracowników banków zatrudnionych w departamentach restrukturyzacji i windykacji, departamentach ryzyka oraz departamentach prawnych. Będzie cennym źródłem wiedzy dla pracowników Urzędu Komisji Nadzoru Finansowego, a także dla syndyków i doradców restrukturyzacyjnych.

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45, FAX 22 535 80 01

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUPER.PL

WWW.PROFINFO.PL

ISSN 1897-4392
ISBN 978-83-8107-705-7

CENA 199 ZŁ (W TYM 5% VAT)